

UOT 3.33.334

Ümid Həsənov
Gəncə Dövlət Universiteti, doktorant
hesenov2200@gmail.com

SAHİBKARLIĞIN İNKİŞAFININ ƏSAS XÜSUSİYYƏTLƏRİ

Xülasə

“Sahibkarlıq” sözünün arxasında biznes, müəssisə, məhsul və ya xidmət var. Sahibkarlığın inkişafı iqtisadi uğur və sənaye artımında mühüm rol oynayır. İqtisadi innovasiya məhsuldar təbiətin əsasını təşkil edir. Sahibkarlığın müəyyən funksiyaları var. Sahibkarlığın resurs, təşkilatı, yaradıcı və vençur funksiyaları vardır. Aşağıdakı fikirlər sahibkarlığın mahiyyətini və məzmununu hərtərəfli açıb göstərir:

- Sahibkarlıq fəaliyyətinin mənası əhalinin mal və xidmətlərə olan tələbatını ödəməkdən ibarətdir.

- Ehtiyacların ödənilməsi əmlakdan istifadə etməklə əldə edilir.

- Sahibkarlığın hərəkətverici qüvvəsi və məqsədi mənfəət əldə etməkdir.

- Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq vətəndaşın ayrılmaz hüququdur.

- Sahibkarlıq birdəfəlik fəaliyyət deyil, davamlı cəhd, sistemli fəaliyyətdir.

- Sahibkarlıq təbiətən risklidir. Burada risk sahibkardan asılı olmayan səbəblərdən itkiyə məruz qalma ehtimalından yaranır.

- Sahibkar riskin nəticələrinə görə məsuliyyət daşıyır.

- Dövlət kommersiya fəaliyyətinə qarışmır.

Sahibkarlığın innovasiya tamamlayıcısı olduğunu sübut edən mexanizmlərdən biri də bu fəaliyyətə yönümlüliyin mövcudluğudur. Sahibkarlığa istiqamətlənmə menecerlərin yeni imkanların müəyyən edilməsi və yaradılması ilə məşğul olduqları strategiya-inkişaf proseslərinə və təcrübələrinə aiddir.

Məqsəd - sahibkarlığın inkişaf xüsusiyyətlərinin və makroiqtisadi inkişafda KOB-in qlobal rəqabət şəraitində milli iqtisadi sistemə verdiyi töhfələrin araşdırılması istiqamətində nəzəri biliklərə əsaslanaraq səmərəli təkliflər verməkdən ibarətdir.

Metodologiya - tədqiqat zamanı təhlil, sistemləşdirmə və ümumiləşdirmə metodlarından istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri - bu sahədə islahatlar, o cümlədən ixracın və investisiyaların təşviqi üçün effektiv mexanizmlərin tətbiqi, yerli istehsalın dəstəklənməsi üçün çoxsaylı tədbirlərin işlənilməsi və icra edilməsi, vergitutma bazasının genişləndirilməsi yolu ilə vergi yükünün azaldılması, güzəştli kreditlərin alınması prosedurlarının sadələşdirilməsi və digər maliyyə dəstəyi mexanizmlərindən istifadənin sahibkarlara verə biləcəyi töhfələrin verilməsidir.

Açar sözlər: sahibkarlıq, kiçik və orta biznes, inkişaf, xüsusiyyətlər

Giriş

Son illər dünyada, xüsusən də iqtisadi sahədə çoxlu dəyişikliklər baş vermişdir. Yaşadığımız informasiya əsrində texnoloji inkişafın verdiyi imkanlarla dünya ölkələri bir-birinə daha da yaxınlaşıb. Qloballaşmanın kiçik və orta sahibkarlığa təsiri rəqabəti artıran və gücləndirən amil kimi qəbul olunur.

1973-cü il neft böhranından sonra inkişaf etmiş və inkişaf etməkdə olan iqtisadiyyatlarda yaşanan böhranlardan və iqtisadi problemlərdən qurtulma səyləri zamanı kiçik və orta

sahibkarlıq (KOS) əhəmiyyət qazanmağa başladı.

Cəmiyyətlərdə artan müstəqillik meyli, texnologiyanın inkişafı və informasiya cəmiyyətinə keçid kimi səbəblərdən həm kiçik və orta sahibkarlığa verilən önəm, həm də bu müəssisələrin sayı artmağa başlamışdır.

Kiçik və orta sahibkarlıq müəssisələrinin yaradılması və inkişafı siyasətləri dünya ölkələrində geniş şəkildə tətbiq olunmağa başlamışdır. Bu müəssisələr sahibkarlıq potensialının realizə oluna bildiyi, mürəkkəb iyerarxiyadan uzaq quruluşuna görə tez qərar qəbul etmək imkanına malik, aşağı idarəetmə xərcləri ilə istehsal edə bilən müəssisələrdir.

Kiçik və orta sahibkarlıq müəssisələri iqtisadi məhsuldarlığın artırılmasında, regionlarda məskunlaşmış əhalinin məşğulluğunun təmin edilməsində mühüm amil hesab edilməklə ölkənin iqtisadi vəziyyəti və müvafiq tələbat səviyyəsinə uyğun gələ biləcək məhsul istehsalı üstünlüyünə və kənddən şəhərə axınının qarşısının alınmasında həlledici rola malik olması ölkənin iqtisadi qüdrətinin yüksəlməsində hakim mövqelərdən biri kimi çıxış edir.

İqtisadi sıxıntılı dövrlərdə kiçik və orta sahibkarlıq müəssisələri sistemə daha tez uyğunlaşa və lazımi dəyişiklikləri daha qısa müddətdə edə bilər, beləliklə, bu müəssisələrin mənfəəti konyunkturadan təsir səviyyəsini azaldır.

Riçard Kantilyonun fikrincə, sahibkarlıq daimi risk şəraitində məhsul tələbi və təklifinin uyğunlaşdırılması prosesində iqtisadi fəaliyyət növü olub bazarda istehsal vasitələrini kapitalla çevirən şəxsdir.

Sahibkarlıq anlayışı və onun inkişafı

İqtisadi ədəbiyyatlarda sahibkarlıq və sahibkar anlayışına tədqiqatçıların fərqli yanaşdıqlarını gürmək mümkündür. Odur ki, aparılmış tədqiqatda sahibkarlığın əsas xüsusiyyətlərinin təhlili və aşkar edilməsi vacib hesab edilir. Qeyd edək ki, torpaq sahibinin, kapitalistin, investordan, menecerin, işçinin sosial-iqtisadi rollarının tərifləri o qədər də mübahisə və şübhə doğurmasa da, sahibkarlıq xüsusiyyətlərinin müəyyən edilməsi uzun müddətdir elmi müzakirə predmeti olmuşdur. *Bir sıra tədqiqatçıların fikrincə, sahibkarlıq baxış, dəyişiklik və yaradıcılıq elementlərini özündə birləşdirən dinamik bir prosesdir* [1, s.1].

“Sahibkarlıq” anlayışı ilk dəfə 18-ci əsrdə ingilis bankir və iqtisadçısı Riçard Kantilyon (1680-1734) tərəfindən istifadə edilmişdir. Kantilyonun fikrincə, sahibkarlıq daimi risk şəraitində məhsul tələbi və təklifinin uyğunlaşdırılması prosesində iqtisadi fəaliyyətdir. Sahibkar dedikdə, istehsal vasitələrini bazarda əldə edib kapitalla çevirən şəxs başa düşülür. Kapitalın fəaliyyətinin nəticəsi sahibkarın istehsal xərclərindən yüksək bazar qiymətinə bazarda satılan məhsuldur. İstehsal olunan məhsulun bazar qiyməti əvvəlcədən bilinmədiyi üçün biznes həmişə kommersiya riski daşıyır.

Sahibkarlığın inkişafı müəyyən sosial təbəqələr üçün belə fəaliyyətlərin təmin edilməsi ilə bağlıdır. Bu mənada sahibkarlığın tarixinə həm onun sosial bazasının formalaşması və inkişafı, həm də sahibkarlıq təbəqələri ilə bağlı dövlət siyasəti, onların hüquq və vəzifələrinin hüquqi qeydiyyatı baxımından baxmaq olar.

Fransız iqtisadçısı Jan-Batist Say (1767-1832) sahibkarlığı risk şəraitində iki istehsal amilinin - əmək və kapitalın yaradıcı birləşməsi və əlaqələndirilməsi kimi baxaraq daha dərin təhlil etdi. O, sahibkar və menecer funksiyalarını fərqləndirirdi. J.B.Say sahibkarın işini yaradıcı, menecerin işini isə monoton və rutin iş hesab edirdi.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin əsas subyekti aşağıdakı tərəflərlə qarşılıqlı əlaqədə olan sahibkar hesab edilir:

- əsas qarşı tərəf kimi istehlakçı ilə;
- dövlətlə;
- işçilərlə;
- biznes tərəfdaşları ilə.

Sahibkarlığın məqsədi tələbi olan və sahibkara mənfəət gətirən məhsul istehsal edib bazara çıxarmaqdır. Sahibkarlığın əsas istehsal və ya xidmət proseslərini əks etdirən funksiyalarına isə aşağıdakılar daxil edilə bilər:

- istehsal və idarəetmənin təşkili;
- nəticələr üçün risk və maliyyə məsuliyyətini öz üzərinə götürmək;
- iqtisadi idarəetmə qərarlarının qəbul edilməsi və fəaliyyəti idarəetmək üçün iqtisadi güc.

Sahibkarlıq şəxsi vəsaitlərin cəlb edilməsini və müəyyən məsuliyyət və iqtisadi risklərin götürülməsini tələb edən istənilən iqtisadi fəaliyyət növüdür. Bu fəaliyyətin uğuru konkret hüquqi və təşkilati strukturdan asılıdır.

Sahibkarlığın tipoloji növünün formalaşmasında iqtisadi-hüquqi xarakterli xüsusiyyətlər, məsələn, təsərrüfat sərəvətlərinə mülkiyyət hüququnun yaradılması üsulu, onların istifadə etdiyi mülkiyyət hüquqlarının məzmunu və mülkiyyət məsələsinin vəziyyəti üstünlük təşkil edir [2, s.24].

Sahibkarların sayından asılı olaraq sahibkarlıq fəaliyyəti fərdi və kollektiv ola bilər. Fərdi sahibkarlıqda əmlak bir şəxsə məxsusdur. Kollektiv sahibkarlıq dedikdə, hər birinin payını müəyyən etməklə və ya müəyyən etmədən birdən çox hüquqi şəxsin eyni vaxtda mülkiyyətində olması başa düşülür.

Sahibkarlığın empirik konsepsiyası əmtəə və xidmətlərin, yəni istənilən biznesin istehsalı təcrübəsidir. Sahibkarlığın inkişafı üçün vacib şərt motivasiyadır. Yəni insanı müəyyən məqsədlərə çatmaq, həm iqtisadi fayda əldə etmək, həm də gücə, uğura, yaradıcılığa, rəqabətə sosial-psixoloji ehtiyacı ödəmək üçün pulunu riskə atmağa sövq edən daxili istəklər. *Müasir şəraitdə sahibkarlıq fəvqəladə hallarda gəlir əldə etmək üçün özünü təmin edən və aktivlərə əsaslanan hər hansı sahibkarlıq fəaliyyəti kimi nəzərdən keçirilməlidir [3].*

Sahibkarlıq insan fəaliyyətinin formalarından biridir. İnsan fəaliyyəti onun fəaliyyətinin təzahürü, müəyyən davranışdır. Daha geniş mənada insan enerjisinin israfıdır. Sahibkarlıq iqtisadi fəaliyyət anlayışının tərkib hissəsidir. İqtisadi fəaliyyətdən başqa heç bir sahibkarlıq fəaliyyəti yoxdur.

Başqa sözlə desək, istənilən sahibkarlıq fəaliyyəti iqtisadi fəaliyyətdir. İqtisadi fəaliyyət - istehsal, bölgü, mübadilə və istehlak daxil olmaqla, maddi və mənəvi nemətlərin yaradılması prosesi. Cəmiyyətin varlığının və inkişafının əsasını maddi istehsal təşkil edir. İstehlak dəyəri və yeni dəyər istehsal yolu ilə yaradılır.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində xüsusilə mübadilə mərhələsinin rolu xeyli artmışdır. Dəyişikliyin məqsədi həm istehsalçıların, həm də istehlakçıların fəaliyyətini əlaqələndirməkdir [4, s.14].

“Sahibkarlıq” sözünün arxasında biznes, müəssisə, məhsul və ya xidmət var. Sahibkarlığın inkişafı iqtisadi uğur və sənaye artımında mühüm rol oynayır. İqtisadi innovasiya məhsuldar təbiətin əsasını təşkil edir.

İqtisadi təşkilatların təşəbbüs və yaradıcılıq nümayiş etdirmək imkanları nə qədər çox olarsa, potensial və faktiki inkişaf nəticələri arasında fərq bir o qədər az olar. Sahibkarlıq perspektivli yeni sənaye sahələrinin böyüməsini stimullaşdırır və köhnəlmiş sənaye sahələrinin “yuyulmasına” töhfə verir [5].

Buna görə də, sahibkarlıq biznes və yaradıcı iqtisadiyyatın unikal növü kimi iqtisadi uğurun açarıdır. Sahibkarlığın ən mühüm xüsusiyyəti iqtisadi muxtariyyət və müstəqillikdir. Hər bir sahibkar şirkətin iqtisadi faydaları və bazar şərtləri əsasında öz qərarlarını verir. Bundan asılı olmayaraq, işəgötürən öz hərəkətlərinin nəticələrinə görə şəxsi məsuliyyət daşıyır. Maraqla birləşən məsuliyyət sahibkara daha çox işləməyə məcbur edir. Sahibkarlığı kreativlik və innovasiyasız təsəvvür etmək mümkün deyil. Yalnız keyfiyyətli və mütəmadi olaraq yenilənən məhsullar təklif edənlər səmərəli işləyə bilər.

Biznes fəaliyyəti obyektləri mallar, işlər və ya xidmətlərdir. Sahibkarlıq iqtisadi

fəaliyyətin istiqamətlərindən biridir və onun xüsusiyyətlərindən biri də mənfəətdir. Lakin, deyə bilərik ki, on minlərlə təsərrüfat subyekti sosial problemlərin həlli üçün, mənfəət güdmədən yaradılır və fəaliyyət göstərir.

Sahibkarlıq müstəqil, çoxşaxəli və mürəkkəb bir fenomendir və səriştə, eləcə də həqiqətən müasir sosial və iqtisadi həyat tələb edir. Cəmiyyətin müasir həyatında müxtəlif funksiyaları yerinə yetirir. Bu səbəbdən sahibkarlığın təhlili və tədqiqi müxtəlif aspektlərdən vacibdir (6, s.6).

Materiallar və metod

Sahibkarlıq müəyyən edilmiş qaydada qeydiyyatda olan şəxslər tərəfindən əmlakın istifadəsindən, malların satışından, biznes fəaliyyətinin həyata keçirilməsindən və ya xidmətlər göstərilməsindən sistemik mənfəət əldə etməyə yönəlmiş, öz riski ilə həyata keçirilən müstəqil fəaliyyətdir. Aşağıdakı fikirlər sahibkarlığın mahiyyətini və məzmununu hərtərəfli açıb göstərir:

- 1) Sahibkarlıq fəaliyyətinin mənası əhalinin mal və xidmətlərə olan tələbatını ödəməkdən ibarətdir.
- 2) Ehtiyacların ödənilməsi əmlakdan istifadə etməklə əldə edilir.
- 3) Sahibkarlığın hərəkətverici qüvvəsi və məqsədi mənfəət əldə etməkdir.
- 4) Sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olmaq vətəndaşın ayrılmaz hüququdur.
- 5) Sahibkarlıq birdəfəlik fəaliyyət deyil, davamlı cəhd, sistemli fəaliyyətdir.
- 6) Sahibkarlıq təbiətən risklidir. Burada risk sahibkardan asılı olmayan səbəblərdən itkiyə məruz qalma ehtimalından yaranır.
- 7) Sahibkar riskin nəticələrinə görə məsuliyyət daşıyır.
- 8) Dövlət kommersiya fəaliyyətinə qarışır.

Sahibkarlığın funksiyalarına fərqli yanaşmalar vardır. Sahibkarlığın funksiyaları sırasında aşağıdakıları qeyd edirlər [7, s.20]:

Ümumi iqtisadi funksiya. *Sahibkarlıq fəaliyyəti əmtəə istehsalına (iş fəaliyyətinin göstərilməsi, xidmət göstərilməsi) və onların konkret istehlakçılara çatdırılmasına yönəldilmişdir. Sahibkarlıq fəaliyyəti bazar iqtisadiyyatının bütün iqtisadi qanunlar sisteminin təsiri altında həyata keçirilir.*

Sahibkarlığın inkişafı iqtisadi inkişafın, ümumi daxili məhsulun və milli gəlirin həcmnin artmasının müəyyənedici şərtlərindən biridir ki, bu da iqtisadi münasibətlər sistemində ümumi iqtisadi funksiyanın təzahürü kimi çıxış edir [8].

Mənbə funksiyası. *Sahibkarlığın inkişafı həm təkrarlanan, həm də məhdud olan maddi və qeyri-maddi resurslardan səmərəli istifadəni nəzərdə tutur. Bunlar əmək ehtiyatları, torpaq və təbii sərvətlər, bütün istehsal vasitələri və elmi nailiyyətlər, sahibkarlıq istedadlarıdır.*

Yenilikçi funksiya. *Qarşıya qoyulan məqsədlərə nail olmaq üçün sahibkarlıq fəaliyyəti prosesində yeni ideyaların, yeni alətlərin və amillərin istifadəsi ilə bağlıdır.*

Sosial funksiya. *Bu funksiya insanların müstəqil təsərrüfat-təsərrüfat fəaliyyətinə yönəlmiş sahibkarlıq təbəqəsinin formalaşmasında maddi işçilərin sayının artmasını üzə çıxarır.*

Təşkilati funksiya. *Bu, sahibkarların öz biznesini təşkil etmək üçün müstəqil qərar qəbul etməsində, onun saxələndirilməsində, daxili sahibkarlığın tətbiqində, sahibkarlıq idarəçiliyinin formalaşmasında, mürəkkəb sahibkarlıq strukturlarının yaradılmasında, biznesin dəyişdirilməsində özünü göstərir.*

Sahibkarlıq fəaliyyətinin funksiyalarına əsaslanaraq, onun mahiyyətini aşağıdakı xarakterik əlamətlərlə müəyyən etmək olar [9, s.21]:

Müstəqillik. *Sahibkar öz fəaliyyətinin təşkili, idarə edilməsi və maliyyələşdirilməsi ilə bağlı qərarlar qəbul edərkən müstəqil olmalıdır.*

Yenilik. Sahibkarlıq fəaliyyətinə başlamanın əsas səbəbi əmtəə və xidmətlər, istehsal texnologiyası və satışı, şirkətin və onun kapitalının idarə edilməsi, maliyyə resurslarının hərəkəti üçün yeni planlar sahəsində yeniliyi (yeniliyi) təmin edən sahibkarlıq ideyasıdır.

Innovasiyanın iqtisadi mahiyyəti ondan ibarətdir ki, sahibkar istehsal amillərinin (əmək, torpaq, kapital) yeni kombinasiyasını işləyib hazırlayır və həyata keçirir.

Mənfəətilik. Sahibkarlıq fəaliyyətinin uzunmüddətli iqtisadi məqsədi mənfəəti maksimuma çatdırmaqdır. Uğurlu sahibkarlıq fəaliyyəti gəlirin artımını və müvafiq olaraq mənfəətin artımını təmin etməlidir, yəni. Təkcə sahibkarlıq gəliri deyil, həm də sahibkarın şəxsi mənfəəti ictimai mənfəətlə birləşir.

Risk. Sahibkarlıq ideyasının həyata keçirilməsi çox vaxt çox əhəmiyyətli olan vəsaitlərin (şəxsi və ya borc götürülmüş) investisiyası ilə əlaqələndirilir.

Eyni zamanda, sahibkar qeyri-müəyyənlik şəraitində fəaliyyət göstərir, çünki bazarın reaksiyasını dəqiqliklə proqnozlaşdırmaq və sahibkarlıq ideyasının həyata keçirilməsində yarana biləcək bütün maneələri qabaqcadan görmək mümkün deyil. Buna görə də, vəsaitlərin qoyuluşu ciddi şəkildə risklə əlaqələndirilir: yatırılan vəsait gözlənilən mənfəəti verməyə və ya ümumiyyətlə geri qaytarmaya bilər. Sahibkar həmişə şüurlu risk götürür: gözlənilən mənfəət nə qədər çox olarsa, risk də bir o qədər çox olar.

Bazar iqtisadiyyatı şəraitində sahibkarlıq fəaliyyətinin növləri və sosial-iqtisadi sahibkarın tipi son dərəcə müxtəlifdir, lakin onların hamısının bir ümumi xüsusiyyəti vardır. Bunlar biznes uğuru və artan gəlir arzusudur. Sahibkarlıq fəaliyyətinin müxtəlifliyi və onların hüquqi formaları sahibkarların fəaliyyət göstərdiyi mülkiyyət formalarının fərqliliyi ilə bağlıdır.

Sahibkarlıq fəaliyyətində üç komponent var: istehsal, kommersiya (ticarət) və maliyyə. Bu komponentlərdən biri əsas, sistem formalaşdırıcı və ixtisaslaşmışdır. Məhz sahibkarlığın ixtisaslaşmış tərkib hissəsi kapital qoyuluşunun məqsədi və konkret nəticənin mənbəyidir. Sahibkarlıq ideyasının aid olduğu fəaliyyət sahəsi (məsələn, kitabların nəşri, mühazirələrin oxunması, avtomobillərin təmiri, kitab mağazasının açılması, bankın yaradılması, istehsalın yenidən qurulması, şirkətlərin birləşdirilməsi və bölünməsi) onun həyata keçirilməsi ilə formalaşır.

Bir qayda olaraq, ixtisas komponenti sahibkarın peşə keyfiyyətləri, bilik, təcrübə və bacarıqlarına uyğundur. Digər iki komponent dəstəkləyici olur, onların funksiyaları sahibkarlıq fəaliyyətinin əsas komponentinin inkişafı üçün zəruridir (<http://www.yurplus.ru/vidi.htm/>, 2021).

İqtisadi ədəbiyyatda sahibkarlıq fəaliyyəti müxtəlif meyarlara görə təsnif edilir. Sahibkarlıq fəaliyyəti aşağıdakı qruplar üzrə bölünür [10, s.7]:

- Əhatə olunan sahəyə görə: yerli, regional, beynəlxalq.
- Mülkiyyətə görə: fərdi, qrup, dövlət, qarışıq;
- Fəaliyyət dairəsinə görə: mikro, kiçik, orta, iri;
- Fəaliyyətinin xarakterinə görə: istehsal, ticarət, xidmət;
- Fəaliyyət sahəsi üzrə: sənaye, kənd təsərrüfatı, nəqliyyat, tikinti və s.

Müzakirə

Sahibkarlıq fəaliyyətinin əsas növləri sadalanan komponentlərdən hansının sistematik əhəmiyyət kəsb etməsinə görə fərqlənir.

İstehsal sahibkarlığı. Bu iş növü ən gəlirlidir, çünki böyük maddi xərclərlə əlaqələndirilir və müvafiq olaraq daha yüksək risk dərəcəsinə malikdir. Əsas giriş mənbələri təkcə istehsal müəssisələri, xammal və materiallar deyil, həm də patentlər, lisenziyalar, müəllif hüquqları, ticarət nişanları və s.

Sahəsindən asılı olaraq sənaye, tikinti, kənd təsərrüfatı və digər sənaye sahibkarlığı

növləri fərqləndirilir. Buraya mənfəət məqsədi ilə elmi, mədəniyyət və incəsənət əsərlərinin yaradılması da daxildir.

Biznes sahibkarlığı. Başqa əmtəələrin istehsalı üçün malların satışı, əmtəənin son istehlakçıya satılması, malların alqı-satqısı, malların satışında vasitəçilik kommersiya sahibkarlığının əsas fəaliyyət istiqamətləridir.

İstehsalda yaradılmış məhsulu satan biznes sahibkarlığı təkrar istehsal prosesinin təcrid olunmasını təmin edir, əmtəələr arasında rəqabəti saxlayır və istehsalçıları son istehlakçılarla münasibətdən azad edir (istehsalçının əməliyyat xərclərini azaldır). Biznes sahibkarlığı sənaye sahibkarlığından öz hərəkətliliyi, kapital tutumunun xeyli aşağı olması və bir qayda olaraq, aşağı mənfəət səviyyəsi ilə fərqlənir.

Maliyyə sahibkarlığı. O, vəsaitlərin yenidən bölüşdürülməsini və yığılmasını təmin edir, onları ən gəlirli sahibkarlıq layihələrinə yönəldir. Pul (milli və xarici valyuta), qiymətli kağızlar (veksellər, istiqrazlar, səhmlər və s.) alqı-satqı obyektinə çevrilir. Ölkə iqtisadiyyatında maliyyə-kredit biznes qurumlarının fəaliyyəti böyük rol oynayır. Müasir iqtisadiyyat inkişaf etmiş pul sistemi olmadan inkişaf edə bilməz.

Maliyyə-kredit sahibkarlığı istehsal amillərinin yeni kombinasiyalarını həyata keçirmək

Kiçik və orta sahibkarlıq müəssisələri İtaliya istehsal sektorunun 99%-ni və Amerika istehsal sektorunun 80%-ni təşkil edir. Dünyanın hər yerində hökumətlər kiçik və orta biznes müəssisələrinin əhəmiyyətini və onların iqtisadi artıma, məşğulluğa, sosial birliyə və yerli inkişafa verdiyi töhfəni qəbul edirlər.

Biznes fəaliyyəti həyata keçirən kiçik və orta müəssisələrin ölkə iqtisadiyyatının bir çox aspektlərində, o cümlədən məşğulluqda üstünlük təşkil etməsinə baxmayaraq, onların tam potensialı fəaliyyətsiz olaraq qalır. Bu, kiçik və orta biznesin problemləri ilə bağlıdır.

Ümumiyyətlə, KOB-lər innovativ effektiv həllərin mənbəyi olmaqla və əhəmiyyətli biznes imkanları yaratmaqla qlobal, regional və milli iqtisadiyyatlara uzunmüddətli təsirlər yaradırlar [12, s.1793].

Bu gün bütün ölkələr tam rəqabətin təmin edilməsində, ixtisaslı kadrların hazırlanmasında, siyasətin formalaşdırılmasında və strategiyaların müəyyən edilməsində mühüm yer tutan KOB-lərin sosial birliyə, məşğulluğa, regional və yerli inkişafa və iqtisadi artıma verdiyi töhfələrdən xəbərdardır. KOB-lərin bu əhəmiyyəti bütün ölkələrdə sağlam KOB strukturu yanaşmasını qəbul etmişdir. Möhkəm KOB strukturu sosial sülhün, siyasi sabitliyin və iqtisadi inkişafın ən mühüm təminat, əvəzolunmaz şərt və təməl daşlarından biri kimi tanınır [13, s.133].

KOB-lər texniki inkişafı daha yaxındırlar və tələb dəyişiklikləri və müxtəliflik baxımından onlara daha asan uyğunlaşa bilirlər. Dəyişikliklər etmək iri müəssisələr üçün çətin ola bilər və uyğunluq əldə etmək uzun müddət çəkə bilər. Bununla belə, KOB-lərdə bu uyğunlaşmalara nail olmaq daha asandır.

Kiçik biznesin iri bizneslə müqayisədə iki mühüm rəqabət üstünlüyü də var. Birincisi, bu, müştərilər və işçi heyəti ilə daha sıx əlaqələr qurmaq bacarığıdır. Digər bir üstünlük isə marketing, istehsal və xidmət sahəsində iri şirkətlərə nisbətən daha çevik olmalarıdır. Bu üstünlüklər dəyişikliklərə və inkişafa daha tez uyğunlaşmaq üçün çox faydalıdır.

KOB-lər fəaliyyət göstərdikləri bazarlarla yaxından tanış olurlar. Onlar bazar meyarlarını və ehtiyaclarını böyük şirkətlərdən daha aydın görə bilirlər. Eyni zamanda haqqında danışdıqları bazar müştərilərini daha yaxından tanıyır, isti münasibətlər qururlar. Onların müştərilərlə əlaqələri də böyük bizneslərdən daha uğurlu çıxış edə biləcəkləri bir sahədir. Müştərinə yaxından tanıdıqları üçün məhsullar onların ehtiyaclarına uyğun istiqamətləndirilə bilər. Buna görə də onlar istehsal, marketing və xidmət sahəsində iri müəssisələri qabaqlayırlar.

Çevik bir quruluşa sahib kiçik və orta bizneslər uyğunlaşma baxımından böyük bir

üstünlüyə sahibdirlər, lakin qarşıya çıxan mənfiliklərə qarşı daha güclü mövqe tuturlar. KOB-in üstünlükləri ümumiyyətlə aşağıdakı kimi sadalanır:

- Daha böyük nəzarət lazım olduqda KOB-lər iri müəssisələrə nisbətən üstünlüyə malikdirlər.

- Böyük investisiyalar cəlb etməzdən əvvəl bazarın yeni ideyaya və ya bazara reaksiyalarını bilmək asandır,

- Daha dar istehsal, xidmət və əmtəə bazarları,
- Məhdud tələbi olan mal və xidmətlər bazarında istehsal,
- İşçilərlə sıx əlaqələrin qurulması,
- texniki inkişaf və dəyişikliklərə uyğunlaşma,
- Öz kapitallarına daha çox nəzarət,
- Ölkədə işsizlik səviyyəsinin azaldılmasında rol oynama.

Fərqli və dəyişən istehlakçı seçimləri və istehlakçıya daha yaxın olan və müştəriyə doğru daha intensiv işləyən KOB-lər daha sürətli qəbul edilə bilər və istehsal prosesini dəyişdirərək istehlakçıların tələblərinə tez cavab verə bilər. Çünki KOB-lər iri şirkətlərlə müqayisədə dəyişən istehsal və satış şərtlərinə uyğunlaşmaq üçün daha çox çevikliyə malikdirlər. Lakin bu üstünlük bəzi hallarda digərlərinə nisbətən daha qabarıq ola bilər.

Amerika Milli Elm Fondunun ABŞ-da apardığı araşdırmaya görə, tədqiqat və inkişaf fəaliyyətlərinə xərclənən hər dollara görə kiçik firmalar böyük firmalardan 24 dəfə çox innovasiya istehsal edir. Bunun səbəbi kiçik şirkətlərin tez bir zamanda tədqiqat layihələrini həyata keçirə bilməsidir. Böyük şirkətlərin işi əhatəlidir, çünki layihələri genişdir və bir çox insan tərəfindən həyata keçirilir.

İş yerində qərar qəbul edənlər nə qədər çox olarsa, məhsuldarlıq da bir o qədər azalır. Kiçik şirkətlərdə qərar qəbul edənlər istehsal qərarlarının tez və dəqiq qəbul edilməsi üçün işçiləri istehsal proseslərinə cəlb edirlər. Böyük şirkətlər böyük iyerarxik qərar qəbuletmə mexanizminə malikdirlər və qərar qəbul edənlər istehsal xəttindən çox uzaqdadırlar, ona görə də onlar məsələdən xəbərsiz olduqlarından və ya dəyişən bazar şərtlərinə uyğunlaşmağa gecikdiklərindən səhv qərarlar verə bilərlər.

Nəticə

Tədqiqatlara əsasən, sahibkarlıq subyektlərinin əksəriyyətinin adi şirkət kimi fəaliyyət göstərdiyi, maliyyə problemlərinin olduğu, dövlət dəstəyinin vacib olduğu və menecerlərin problemlərin həlli üçün tələb olunan maliyyə həlli yolları haqqında kifayət qədər məlumata malik olmadığı müəyyən edilmişdir. İqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş ölkələrin təcrübəsi göstərir ki, sahibkarlığın inkişafı ÜDM, əhali gəlirləri, istehsal və xidmətlərin həcmi, iqtisadiyyata özəl investisiya və s. kimi makroiqtisadi göstəricilərin artımına birbaşa təsir göstərir.

KOB-in ölkə iqtisadiyyatında rolunun gücləndirilməsi, regionlarda sahibkarlıq fəaliyyəti üçün əlverişli şəraitin yaradılması, onlara dəstək mexanizmlərinin işlənilməsi, rəqabət qabiliyyətinin artırılması, bu sahəyə yerli və xarici investisiyaların cəlb edilməsi, ölkə iqtisadiyyatının şaxələndirilməsi istiqamətində araşdırmalar aparılmaqdadır və dayanıqlı inkişafın təmin edilməsi dövlətin bu istiqamətdə apardığı siyasətinin ən mühüm strateji məqsədlərindən biridir.

Bu sahədə islahatlar, o cümlədən ixracın və investisiyaların təşviqi üçün effektiv mexanizmlərin tətbiqi, yerli istehsalın dəstəklənməsi üçün çoxsaylı tədbirlərin işlənilməsi və icra edilməsi, vergitutma bazasının genişləndirilməsi yolu ilə vergi yükünün azaldılması, güzəştli kreditlərin alınması prosedurlarının sadələşdirilməsi və digər maliyyə dəstəyi mexanizmlərindən istifadə sahibkarların diqqətini cəlb edir.

ƏDƏBİYYAT

1. Yalçıntaş M. Çağımızda Girişimcilik, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi 5, 2010, -145 s.
2. Блинов А.О., Шапкин И.Н. “Малое предпринимательство”, 2010, -546 с.
3. Власов В.С. “Проблемы развития малого предпринимательства в России”, Академия менеджмента и рынка, 2010, -430 с.
4. Yaroçkin V.İ., Buzanova Y.V. “Biznesin və sahibkarlığın əsasları”, Bakı, Elm, 2008, -174 s.
5. Dodgson, M., Gann, D., ve Salter, A., The Management of Technological, 2008, Innovation Strategy and Practice, New York: Oxford University Press Inc.
6. Aşirov S.V. “Sahibkarlıq fəaliyyətinin xarici iqtisadi əlaqələrdə yeri və rolu”, 2018, Bakı, Qanun, 6 s.
7. Niftullayev V.M. “Sahibkarlığın əsasları”, Bakı, Zaman nəşriyyatı, 2002, -615 s.
8. Власов В.С. “Проблемы развития малого предпринимательства в России”, Академия менеджмента и рынка, 2010, 430 с.
9. Niftullayev V.M. “Sahibkarlığın əsasları”, Bakı, Zaman nəşriyyatı, 2002, 615 səh.
10. Romella Məhərrəmovə və Solmaz Musayeva, “Sahibkarlıq”, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, Bakı, 2019
11. Niftullayev V.M. “Sahibkarlığın əsasları”, Bakı, Zaman nəşriyyatı, 615 səh. 2002,
12. Kosa G., Yöneticilerinin Girişimcilik ve İnovasyon Algılarının İncelenmesi: Kobi Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma, İşletme Araştırmaları Dergisi, 2019, 11 (3), s.1793
13. 1792-1806 9. Kutluay Tutar F., Tutar E. & Öktem H., “Yerel Ekonomik Kalkınmada Kobi'lerin Rolü: Niğde Örneği”, Journal Of Social, Humanities and Administrative Sciences, 2020, 6(22): 130-145

Umid Hasanov

THE MAIN FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP

Summary

Behind the word "entrepreneurship" is a business, enterprise, product or service. Entrepreneurship development plays an important role in economic success and industrial growth. Economic innovation is the basis of a productive nature. Entrepreneurship has resource, organizational, creative and venture functions.

The following ideas comprehensively reveal the essence and content of entrepreneurship:

- The meaning of entrepreneurial activity is to satisfy the population's demand for goods and services.

-Satisfaction of needs is achieved by using property.

-The driving force and purpose of entrepreneurship is to make a profit.

- Engaging in entrepreneurial activity is an inalienable right of a citizen.

- Entrepreneurship is not a one-time activity, but a continuous effort, a systematic activity. -

Entrepreneurship is inherently risky. Here, the risk arises from the possibility of loss for reasons beyond the control of the entrepreneur.

- The entrepreneur is responsible for the consequences of the risk.

- The state does not interfere in commercial activities. One of the mechanisms that prove entrepreneurship to be a complement to innovation is the existence of this action orientation. Entrepreneurial orientation refers to the strategy-development processes and practices in which managers engage in the identification and creation of new opportunities.

Purpose - the development characteristics of entrepreneurship and the role of SMEs in macroeconomic development it consists of making effective proposals based on theoretical knowledge in the direction of researching the contributions to the national economic system in the conditions of global competition.

Methodology - methods of analysis, systematization and generalization were used during the

research.

The results of the research - reforms in this area, including the introduction of effective mechanisms for the promotion of exports and investments, the development and implementation of numerous measures to support local production, the reduction of the tax burden by expanding the taxation base, the simplification of the procedures for obtaining preferential loans and the use of other financial support mechanisms is the giving of contributions that can be made to entrepreneurs.

Keywords: *entrepreneurship, small and medium business, development, characteristic*

Умид Гасанов

ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Резюме

За словом «предпринимательство» стоит бизнес, предприятие, продукт или услуга. Развитие предпринимательства играет важную роль в экономическом успехе и промышленном росте. Экономические инновации являются основой производственного характера. Предпринимательство имеет определенные функции. Предпринимательство имеет ресурсную, организационную, творческую и венчурную функции. Следующие идеи всесторонне раскрывают сущность и содержание предпринимательства:

- Смысл предпринимательской деятельности заключается в удовлетворении спроса населения на товары и услуги.

- Удовлетворение потребностей достигается за счет использования собственности.

- Движущей силой и целью предпринимательства является получение прибыли.

- Занятие предпринимательской деятельностью является неотъемлемым правом гражданина.

- Предпринимательство – это не разовая деятельность, а постоянное усилие, систематическая деятельность.

- Предпринимательство по своей сути рискованно. Здесь риск возникает из-за возможности понести убытки по причинам, не зависящим от предпринимателя.

- Предприниматель несет ответственность за последствия риска.

- Государство не вмешивается в коммерческую деятельность. Одним из механизмов, доказывающих, что предпринимательство является дополнением инноваций, является наличие такой ориентации на действие. Предпринимательская ориентация относится к процессам и практикам разработки стратегии, в которых менеджеры участвуют в выявлении и создании новых возможностей.

Цель – дать характеристики развития предпринимательства и роль МСП в макроэкономическом развитии заключается в выработке эффективных предложений, основанных на теоретических знаниях, в направлении исследования вклада в национальную экономическую систему в условиях глобальной конкуренции.

Методология – в ходе исследования использовались методы анализа, систематизации и обобщения.

Результаты исследования – реформы в этой сфере, в том числе внедрение эффективных механизмов стимулирования экспорта и инвестиций, разработка и реализация многочисленных мер по поддержке местного производства, снижение налогового бремени за счет расширения налоговой базы, упрощение процедур получения льготных кредитов и использования других механизмов финансовой поддержки – предоставление взносов, которые могут быть сделаны предпринимателям.

Ключевые слова – предпринимательство, малый и средний бизнес, развитие, характеристика